

Nr 292.

Av herr **Gustafsson** i Bogla **m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition, nr 18, med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga, m. m.*

Trots att Kungl. Maj:ts proposition nr 18 med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga m. m. innebär vissa förbättringar, när det gäller utnyttjande av dessa värnpliktigas arbetskraft, ger den anledning till allvarliga betänkligheter.

Det är tydligt, att propositionen rent principiellt sett utgår från andra förutsättningar än 1925 års lag om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring. Man saknar den i nämnda lag otvetydiga respekten för samvetets helgd. Enligt vår mening är emellertid en sådan respekt en nödvändig förutsättning för det demokratiska samhällslivets bestånd och sunda utveckling. Dess värde borde inte i ett »kristet» och demokratiskt land behöva understrykas. Att det särskilt i en tid, då statstotalitära tendenser göra sig gällande, är nödvändigt att slå vakt om samvetsfriheten, ligger i öppen dag. Det är av utomordentlig betydelse, att den i § 16 regeringsformen fastställda samvetsfriheten inte endast blir en innehållslös fras utan också tillämpas i praktiken, även om det för en viss grupp av medborgare skulle innebära undantagsställning. Den inskränkning i samvetsfriheten, som kan komma i fråga, måste vara betingad av att påtaglig fara för rikets bestånd skulle bli en nödvändig följd av frihetens tillämpning. Vad staten har att vaka över är att verklig samvetsnöd föreligger.

Om man med utgångspunkt från att föreliggande lagförslag avser att tillmötesgå dem, som hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning, kan man ej undgå att upptäcka högst anmärkningsvärda brister. I stor utsträckning bero dessa på en felaktig syn på samvetets sätt att funktionera. Förslaget utgår nämligen från att det skulle kunna fastställas, till vilket resultat individen efter samvetsprövning kan, respektive inte kan, komma. Således anses det vara förståeligt, att samvetsbetänkligheterna kunna gälla övning i vapens bruk och bärande av vapen eller ammunition men däremot inte annan tjänst inom krigsmakten och ännu mindre varje slag av tjänstgöring inom krigsmakten. Man har därvid fattat samvetet som intellektuellt bestämt. Tydligt är, att samvetet kan intellektuellt påverkas, men dess slutgiltiga ställningstagande kan bäst karaktäriseras med de bekanta ord, som tillskrivas Luther: »Här står jag och kan ej annat». I varje livsläge är det indivi-

dens högsta plikt — så undervisas i kyrkor och skola — att följa samvetets bud. De argument, som ta sikte på möjligheten, respektive omöjligheten att vara konsekvent i sitt samvetsbestämda ställningstagande, ha väl påverkande betydelse, men de kunna aldrig utgöra tillförlitliga måttstockar vid bedömningen av individens avgörelse.

Resultatet av den felaktiga utgångspunkten för lagförslaget visar sig framför allt i § 2 i förslag till lag om vapenfria värnpliktiga och de därmed sammanhörande delarna av departementschefens motivering. Den del av nämnda §, som börjar med orden: »Utan hinder av» innebär nämligen i sak, att alla vapenfria värnpliktiga skola kunna åläggas att göra tjänst inom krigsmakten och därvid bära uniform. Ingenting såges om att hänsyn skall tagas till samvetsbetänkligheter mot just sådan tjänst och till att majoriteten av de vapenfria värnpliktiga utgöres av civilvärnpliktiga, trots att detta medfört en icke oväsentlig förlängning av tjänstgöringstiden även jämförd med de s. k. vapenvägrarnas.

Särskilt anmärkningsvärt är att, enligt vad som framgår av departementschefens uttalande på sid. 18 i propositionen, för befrielse från tjänstgöring med vapen bör krävas, att *den värnpliktige är beredd att i annan form än genom vapentjänst stödja försvarsväsendet*. Av dem, som begära vapenfri tjänst, skall en försäkran avkrävas om villighet att fullgöra tjänst i den ordning, som i lagen stadgas. *Det innebär, att de, som av samvetskäl äro förhindrade att göra viss eller varje tjänst inom krigsmakten, äro ställda utanför lagen och komma följaktligen att betraktas som kriminella element*. I regel skola de efter genomgången frihetsstraff överföras till särskilda arbetsförband, om vilkas art intet närmare säges.

Enligt vad som ovan anförts skulle det enda godtagbara skälet till en dylik behandling av de värnpliktiga i fråga vara, att ett påtagligt hot mot statens bestånd förelåge. Förutsättningen härför vore, att det gällde ett mycket stort antal värnpliktiga. Bestämda siffror föreligga inte, men sannolikheten talar för att antalet av dem, som av samvetskäl se sig förhindrade att göra tjänst inom krigsmakten, inte överstiger 500. Övriga civilvärnpliktiga ha kunnat acceptera *civilt* arbete inom krigsmakten. För dem ha emellertid nya svårigheter skapats genom det principiellt fastställda tvånget att bära uniform. Följderna av det föreliggande förslaget och de bebådade tillämpningsföreskrifterna kunna ej bli annat än ur alla synpunkter inte önskvärda och onödiga bestraffningar.

Det synes oss vara ovärdigt vårt land att fastställa en lag, som medför dylika konsekvenser. När ett land, som är i krig, nämligen England, har råd att generöst tillämpa samvetsfrihetens princip, måste det vara ett svaghetstecken, om den svenska demokratien skulle se sig nödsakad att frångå de riktlinjer, den tidigare dragit upp och som fått sitt principiella uttryck i 1925 års lag. I England tillämpas alltjämt bestämmelserna i

National Service Act av 1939. Enligt denna kunna de som hysa samvetsbetänkligheter mot värnplikt i vanlig ordning av domstol helt befrias från både militär och civil tjänstgöring. De, som vägra varje slag av militär tjänstgöring, få ägna sig åt civilt arbete under civil ledning. De slutligen, som endast ta avstånd från att bära vapen, få fullgöra sin tjänstgöring inom armén men befrias från att bära vapen. Det synes oss ligga i statens eget intresse, att den blivande lagen får en sådan formulering, att det klart framgår, att hänsyn skall tagas även till andra samvetsbetänkligheter än dem lagförslaget avser. Det kan lämpligen ske genom ett tillägg till § 2 i det föreliggande förslaget, i vilket tillägg säges, att hänsyn skall tagas till vad den värnpliktiges samvetsbetänkligheter gälla.

Till förslaget till lag om vapenfria värnpliktiga är knutet ett förslag till lag om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa vapenfria värnpliktiga. Av utdrag ur protokoll, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 15 januari 1943, framgår, att lagrådet inte utan kommentar kunnat acceptera den ändring i de sakkunnigas förslag, som Kungl. Maj:ts förslag innebär. Dessa förändringar äro i själva verket av sådan art, att de, enligt vår mening, inte kunna godtagas av riksdagen. Lagen i fråga kommer att få synnerligen stor betydelse, särskilt med hänsyn till de förseelser, som avses i § 3, nämligen av samvetskäl föranledd vägran att ikläda sig uniform eller utföra ett visst arbete. Då uppenbarligen, som lagrådet antyder, det kan medföra vissa inte önskvärda konsekvenser, att fängelse i straffskalan satts före böter, och då de sakkunnigas straffskala synes vara lämpligt avvägd, tala alla skäl för att riksdagen i detta avseende skall följa de sakkunnigas förslag.

Med hänvisning till vad som ovan anförts hemställa vi,

att riksdagen måtte besluta *dels* att i förslaget till lag om vapenfria värnpliktiga § 2 efter det stycke, som börjar »utan hinder av . . . » inskjutes en sats med följande lydelse: »Vid uttagning och placering skall hänsyn tagas till vad den värnpliktiges samvetsbetänkligheter gälla,» *dels* att §§ 2 och 3 i lag om straff för förbrytelse i tjänsten av vissa vapenfria värnpliktiga få den formulering, som föreslagits i Betänkande med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga, avgivet av inom försvarsdepartementet tillkallade sakkunniga.

Stockholm den 9 februari 1943.

Edvin Gustafsson.

E. W. Norén.

O. E. Sandberg

Henry Allard.

Joh. Nilson.

Wald. Svensson.

Andreas Nilsson.

Rudolf Boman.